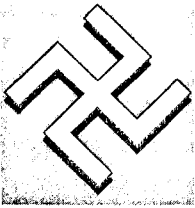

Det norske folk var en gåte for Quisling

Slik innledet Nasjonal Samlings fører, Vidkun Quisling, sin fem og en halv timer lange forsvarstale da han for 50 år siden sto tiltalt for landsforræderi ved lagmannsretten i Oslo. Dette noe patetiske utbrudd illustrerer hvor fjernt Quisling var fra den norske virkeligheten og hvilken avstand det var i holdninger og vurderinger mellom NS-føreren og det folk han hadde en slik brennende kjærlighet til.

Lagmannsrettsaken mot Quisling begynte mandag 20. august 1945 og ble tatt opp til doms 7. september. Tre dager senere falt dommen: Quisling ble kjent skyldig i nesten alle tiltaleposter og dømt til døden. Dommen ble anket til Høyesterett som stadfestet lagmannsrettens kjennelse 13. oktober, og henrettelsen fant sted ved skyting natt til 24. oktober.

Forræderi og drap

Tiltalen mot Quisling gjaldt hans gjerninger under krigen og okkupasjonen. Hovedpunktene var hans proklamasjon av seg selv som leder for en opprørsregjering samme dag som tyskerne overfalt Norge, hans tilbakekallelse av niobilseringsordren, hans mange oppfordringer til frivillig norsk krigsinnsats på tysk side, dannelsen av «den nasjonale regjering» 1. februar 1942 og hans forsøk på å endre landets forfatning.

Tiltalen gjaldt ikke bare forræderi, men også medvirkning til deportasjon av norske jøder og medvirkning til drap, blant annet ved henrettelsen av Viggo Hanstensen i 1941 og politifullmektig Gunnar Eilisen i 1943.

Til sammen var dette en tiltalebeslutning som, hvis den ikke ble motbevist, gjorde det klart at Quisling ville være hjemfallen til lovens strengeste straff. Etter den militære straffelov, som store deler av tiltalen var basert på, innebar dette dødsstraff.

Ledtog med Hitler

Da prosessen mot Quisling ble åpnet i Logens store sal, der representanter for både norsk og internasjonalt presse og kringkasting var møtt fram i stort antall, kunne aktoraten — i tillegg til den lange tiltalebeslutningen — legge fram sensasjonelle opplysninger om at Quisling hadde stått i ledtog med tyskerne før 9. april 1940. Hemmelige tyske dokumenter som de allierte hadde beslaglagt i Tyskland, kunne fortelle at Quisling i møter med Hitler, storadmiral Raeder og sjefen for det tyske nazi-partiets utenrikspolitiske kontor, raseideologen Alfred Rosenberg, i desember 1939 hadde drøftet en tysk aksjon mot Norge, angivelig for å

SKYLDIG: Lagmannsrettsaken mot Vidkun Quisling begynte mandag 20. august 1945 og ble tatt opp til doms 7. september. Tre dager senere falt dommen: Quisling ble kjent skyldig i nesten alle tiltaleposter og dømt til døden. Dommen ble anket til Høyesterett som stadfestet lagmannsrettens kjennelse, og Quisling ble henrettet natt til 24. oktober. (Foto: NTB-arkiv)

komme de allierte i forkjøpet.

Quisling som hevdet at det norske storting var ulovlig etter 10. januar 1940 fordi det selv hadde forlenget sin valgperiode med ett år, foreslo at hans parti skulle ta regjeringsmakten og oppfordre Tyskland til å sende tropper til Norge.

Hitler var skeptisk til Quislings kupp-planer, men ble oppsatt på å sikre seg kontroll over Norge. Noen uker etter Quislings besøk i Berlin ga Hitler ordre om at det skulle utarbeides planer for en overraskende okkupasjon av Norge og Danmark. Planleggingen skulle foregå direkte under Hitlers overoppsyn og være strengt hemmelig.

Hitler stolte ikke på sine norske forbundsfellers diskresjon. Men Quisling grep sjansen og proklamerte — i tillit til Hitlers støtte — om kvelden den 9. april sin «nasjonale regjering» med seg selv som

FØRES UT: Vidkun Quisling føres ut av Logens store sal etter å ha mottatt dødsdommen den 10. september 1945. (Foto: NTB-arkiv)

— Når man taler om «gåten Quisling», så står det for meg som problemet har en helt annen karakter, «nemlig gåten det norske folk». At jeg som i 40 år har gått inn for mitt land med en slik brennende kjærlighet som jeg har gjort, og i 15 år har ofret alt for mitt land, at jeg skal sitte her som landssviker, det er for meg en gåte at det norske folk kan være så beskaffen!

stats- og utenriksminister.

Bak denne proklamasjonen sto en gruppe av Quislings partifeller og noen tyske nazister som var knyttet til Rosenbergs organisasjon og som befant seg i Oslo. Den skapte uro, ikke bare på norsk hold, men også innen ledelsen for det tyske felttoget i Norge, og den ga Quisling et forræderi-stempel

som han aldri klarte å fri seg fra.

«Maktsyk og kynisk»

Dette ga aktor, statsadvokat Annaus Schjødt sen., grunnlag for å si at det som var kommet fram i retten «samlet ga et klart og tilstrekkelig fylldig bilde av det mest omfattende og ondartede landsforræderi som vårt land noensinne har sett».

Om Quislings motiver sa han at intet motiv, selv det mest idealistiske, kan frita for det strengeste straffferdtslige ansvar for hva tiltalte har gjort. Ingen har lov til å følge sitt syn på hva landets interesser tilsier uten hensyn til loven og uten hensyn til hva landets virkelige myndigheter

bestemmer, sa Schjødt. Han tegnet et bilde av tiltalte som en maktsyk og hensynsløs intrigant, en kynisk opportunist som hadde lidet nederlag og skibbrudd på alle fronter og som ga seg forræderiet i vold for å tilfredsstille sitt voldsomme maktbegjær.

Forsvareren, høyesterettsadvokat Henrik Bergh, formet — ifølge

professor Johs. Andenes som fulgte saken — «med psykologisk mestring» slagordet «gaten Quisling» og stilte spørsmålet:

«Hvordan kan det forklares at den Quisling som med ære deltok i Nansens store humanitære arbeid, som av alle var betraktet som et intellektuell og moralsk henseende første-klasses menneske, nå sitter her i salen under den uendelig alvorlig anklage som er reist i saken?»

«I god tro»

Bergh forsøkte ikke å svare på dette spørsmålet, men han pekte på en rekke trekk i Quislings karakter og utvikling som kunne bidra til en forklaring: Hans hang til drøm og fantasi, hans mangelfulle virkelighetsans, hans sterke tro på sin egen misjon og hans skuffelse over det politiske liv i Norge.

— I mine mange samtaler med ham har han med full sikkerhet fastholdt at han har god samvittighet. Det er umulig å forstå at han ikke skulle være fullt ut i god tro, sa forsvareren da han i Høyesterett gjorde sitt siste forsøk på å redde Quisling fra dødsdommen.

Dødsdommen akseptert

Dommen over Quisling var klar og solid begrunnet. Den var også på divarende tidspunkt i god overensstemmelse med rettsoppfatningen hos nordmenn flest. Selv om det inntil Norge ble trukket inn i krigen ikke hadde vært fullbyrdet dødsdommer i Norge siden 1876, var det et klart flertall i folket for å ta i bruk dødsdom mot ledende landsforrædere og krigsforbrytere. Stortinget ga sin tilslutning til dette sommeren 1945. Bare seks representanter stemte i mot.

Quisling var lederen for Nasjonal Samling og for den regjeringen som fra 1. februar 1942 samarbeidet med de tyske okkupantene og motarbeidet den lovlige norske regjering. Hans forræderi var udiskutabelt.

Av hans «ministre» ble bare to dømt til døden — Albert Viljam Hagelin og Ragnar Skancke. Jonas Lie som høyst sannsynlig hadde måttet lide samme skjebne, døde i frigjøringsdagene i 1945. Sverre Riisnas som var like belastet som Lie, ble under rettsaken erklært sinnssyk og anbrakt i psykiatrisk institusjon.

De øvrige nordmenn som ble dømt til døden, ble alle kjent skyldige i grov tortur, drap eller angiveri. I alt ble 30 nordmenn dødsdømt for landssvik — 25 av dommene ble fullbyrdet. Blant de dødsdømte tilhørte 10 den beryktede Rinnanbanden.

AV IVAR JOHANSEN